

DOI: 10.21005/pif.2019.38.D-02

THE LANDSCAPE ARCHITECTURE OF SEASIDE RESORTS ON THE EXAMPLE OF THE UZNAM ISLAND

ARCHITEKTURA KRAJOBRAZU KURORTÓW NADMORSKICH NA PRZYKŁADZIE WYSPY UZNAM

Adam M. Szymski

Prof. zw. dr hab. inż. arch.

Author's Orcid number: 0000-0002-7418-3888

Chair of Modern Architecture, Design Theory and Methods
ZUT-Szczecin

ABSTRACT

The seaside resorts came into existence in Prussia Kingdom just in 1824 together with the seaside tourism that was initiated in France. Suitable location, close to Berlin made Uznam Island the main place of the resorts location. II War World finished their harmonic development. The political decisions distributed the area of island and incorporated the part into new west borders of Poland.

The assessment of the character of new investments presented on the successive maps of development of the seaside district with the growth of beach is made in the context of the resorts' landscape (the landscapes forming at the area of Uznam Island historically connected with Prussia still refer to traditional architecture of XIX-century guesthouses, resident hotels and "climate" of family sunbathing while new development in Świnoujście becomes a specific "exhibition" – a review of architectural trends of luxury hotels and apartment buildings, separating from the historical context of the place and local tradition.

Key words: landscape architecture, regionalizm, Uznam.

STRESZCZENIE

Wraz, z zapoczątkowaną we Francji, modą na turystykę nadmorską już w 1824 roku zaczęły powstawać także i w Królestwie Pruskim pierwsze na terenie Niemiec kurorty nadmorskie. Dogodne położenie w niedalekiej odległości od Berlina głównym ich miejscem lokalizacji uczyniło wyspę Uznam. Ich harmonijny rozwój ostatecznie zakończyła II wojna

światowa, a decyzje polityczne po jej zakończeniu podzieliły teren wyspy część jej włączając w nowe granice zachodnie powojennej Polski.¹

Prezentując na kolejnych mapach rozwoju „dzielnic nadmorskiej” postępującej wraz z **przyrostem terenów** nadmorskiej plaży autor dokonuje oceny charakteru nowych inwestycji w kontekście formowania krajobrazu kurortów, z których te powstające na historycznie związanej z Prusami części wyspy Uznam nadal nawiązują do tradycji architektury XIX-to wiecznych pensjonatów i „klimatu” rodzinnego plażowania gdy nowe budowle powstające w Świnoujściu ‘jak grzyby po deszczu’ stają się swoistą wystawą- przeglądem mód architektonicznych pierwszego dziesięciolecia XXI wieku - luksusowych hoteli i apartamentowców, w całkowitym oderwaniu od historycznego kontekstu miejsca i lokalnej tradycji.

Słowa kluczowe: architektura krajobrazu, regionalizm, Uznam.

1. INTRODUCTION

Together with the fashion for seaside tourism, which first emerged at the end of 1820's in France, the first seaside resorts in the territory of present day Germany were also created in the former Kingdom of Poland.

The three Baltic islands that were unknown to broad public: Wolin, Uznam and Rugia with their sandy shores became the favourable location for organization of sea baths and holidays for the Berlin elites of that time.

Fig. 1. Panoramic view " baltick Kurort on Uznam Island (the postcard from the beginning of XX centaury). Source: [25]

Ryc. 1. Widok panoramiczny Kurortów nadbałtyckich na wyspie na wyspie Uznam (pocztówka z początku XX wieku). Źródło: [25]

¹¹ Obok najdalej na północ wysuniętego Zinnowitz „Cesarskie Łaznie” (Kaiserbader) - Bansin, Heringsdorf i Ahlbeck. - tworzyły (do 1945 roku) wraz z Swinemünde zespół czterech najpopularniejszych w Niemczech, połączonych ze sobą najdłuższą w Europie promenadą, kurortów nadmorskich.

So, starting with Świnoujście and up to Zinnowitz Uznam witnessed the creation of first private holiday homes, only to be followed by hotels and pensions. This caused the former fishing villages to transform, in just half a century, to luxurious seaside resort, with full range of offered holiday and recreation options, including the most popular pastimes in form of sea baths and walks along the promenades constructed along the beaches (image 1).

The traditional fishing villages, located in seaside strip, vanished, and the former rural existence remained characteristic for life and work in the remaining areas, where the access to drinking water was secured by postglacial lakes, including the shores of the Szczecin Lagoon.² /

2. IN THE ISLAND

The Uznam (Ger. Usedom) Island is located between the Baltic Sea, Szczecin Lagoon and the rivers Peene (from the west) and Świna (from the east). It has an area of 445 km². Since 1945 72 km² of it (including the town of Świnoujście) is on the Polish side of the border. Highly scattered, with numerous peninsulas, it has all the features of both the seaside and inland ecosystems, which form the remains of the primeval (postglacial) peninsula (Fig. 2).

Fig. 2 Uznam Island. Source: [21]

Ryc. 2 wyspa Uznam (Usenam). Źródło: [21]

² one of the oldest fishing villages in the Uznam island, the Kamminke is located at the Szczecin Lagoon, near Polish border. The residents of that village were fishers ever since 17th century. They lived in cottages with thatched roofs, which can still be seen in Kamminke today. [15]

The island itself is not large, but it is highly differentiated both in shape and its natural resources. Its landscape, apart from vast beaches, includes numerous forests, moraine formed hills, lakes, swamps and cliffs.

The material that forms the island was brought from Scandinavia by the continental glacier. The glaciers also formed the shape of the island – its lakes, islands, cliffs and moraine-formed hills. There are also formations from the final glacial period – flat plains, and wavy hills, now covered with fertile soils. The waters were another forming factor for the island, with rivers transporting and depositing rock materials.

The glacial period left high, sometimes 70 meter high soil masses, that were pushed by the glacier moving in from the north. The so called frontal moraine surrounds the 7 larger lakes. The largest one of them – the Gothensee has an area of ca. 550 hectares.

The majority of forests are beechtree forest, and the lakes frequently surrounded by alder forests. 5 of the total number of 14 protected nature areas of the landscape park are found there. We also find the largest wetlands at the southern border of the so called “Uznam Switzerland”. The borders of the swamp reach the outskirts of Świnoujście.

Throughout the ages the swamp and wetland areas enclosed, and the dunes forming on the shores shaped the current shoreline, that is commonly referred to as the beach.

Between the hills and the Baltic Sea a cliff shore, some 10 km wide, was formed. The northern part of the island is completely different. The sand deposited on large area of the land formed a plain landscape in the north. The partially waterlogged depressions are covered mainly with pine trees. The shores of the Pene River that separates the island from the mainland (on the German side) are in majority overgrown with reeds, that form habitats and breeding grounds for many species of fish and birds.

What is most important – with the average of 1906 sunny hours per annum Uznam is the sunniest region of Germany and Poland, and the sunniest island in the Baltic Sea. The summer in this area is not excessively hot, and the winters are relatively mild, and frequently snowless.

The island is a tourist location ever since the 19th century. The seaside holiday resorts, starting with Zinnowitz and the “Amber Spas” in the west to the “Kaiserbad” and Świnoujście in the east, became particularly popular.

The island was uninhabited between the 3rd and 7th century. It was not until the 7th century that groups of Slavic settlers arrived, starting the first settlements at the bays of the Szczecin Lagoon. In 1125 the land was visited by bishop Otto of Bamberg. He was also the first person to document the name “Uznam” in the form of “Uznoimia”. In 1128 the “Slavs of the Great Island” – as Otto wrote – were baptised by him. The following centuries were characterized by changing fate. The island changed owners – it was Danish for some time, then Swedish, to finally become Prussian and up to the end of the Second World War it formed part of the German Reich.

3. THE TRADITION AND THE CONTEMPORANEITY OF THE UZNAM SEA RESORTS^{3/}

First, generally accessible tourist bathing infrastructure was created on the Uznam Island in 1824 – on the side of the port and fortress of Swinemünde founded in 1743. It was not long, and partially thanks to governmental subsidies, that apart from private villas and

---

³ The Polish noun ‘kurort’ [resort] is a 2nd half of 19th century borrowing from the German “kurort” – “resort”, “baths” that consists of ‘Kur’ – for ‘curation’ and ‘Ort’ – for ‘locality’; after the First World War, when Poland regained independence the German word was replaced with the newly coined Polish term ‘uzdrowisko’, but even with the negative evaluation by Polish language scientists, it is still used to denote popular holiday resorts. [27]

pensions, after the 1895 discovery of saline springs and fango deposits, the “spa house” and sanatoriums were constructed, transforming the former resort in the resort district, separated from the town centre by the park established between 1826 and 1927.^{4/}

Several kilometres west from Świnoujście exclusive and German elite-oriented baths in Albek, Heringsdorf and Benzin were constructed one after another, and further down – on the north-western end of the island – in Zinnowitz.

The resorts were, one after another, granted the right to accept guests who wanted to use sea baths: Zinnowitz in 1851, Heringsdorf and Ahlbeck in 1852, and the nearby Bansin in 1897.

The fate had it that a special role and importance was to be played by three of them. Heringsdorf, Ahlbeck and Bansin, after being granted the honour of hosting the summer stays of Kaiser family were named the “Kaiser Baths” (Ger. “Kaiserbäder”) – thus becoming the expected place of stay for Berlin aristocracy, artistic society and numerous representatives of German bourgeoisie. Connected to Świnoujście with the longest promenade in Europe they formed a unique landscape complex at the turn of 19th and 20th centuries.^{5/}

Behind the uninterrupted strip of sand dunes, between the once dense pine forests, private houses and pensions appeared one by one, enclosing the horizon. In the first plan the shoreline was sharply cut by the walking piers and separate bathhouses for women and men (fig. 3) and the family dressing facilities, that replaced the former “bath carts” (fig. 4). The buildings with their specific architecture were separated from the dunes and the fine sand beach with a road, which over time was surrounded with trees, forming an appropriate landscape composition, that formed an illusion of returning the shoreline to nature... (fig. 5).

Fig. 3. Reconstructed bath wagons in Heringsdorf. Source: [18]

Ryc. 3. zrekonstruowane wozy kąpielowe w Heringsdorf. Źródło: [18]

⁴ The Spa Park – created in 1826-27, designed by architect Peter Joseph Lenné has an area of 40 hectares. It features rare specimens of Mediterranean trees, covered with honeysuckle.

⁵ / The walking path that connected the so called Kaiser Spas at the turn of 19th & 20th centuries, starting from the Świna estuary and ending in Bansin was 16 km long, and was considered the longest ‘Kurpromenade’ in Europe. The walking path between Ahlberg and Swineminde was interrupted prior to outbreak of WW2, when coastal artillery batteries, and other secret military installations were constructed in its various points. Since 2008 it is again available to the tourists in its full length. [3]

Fig. 4. Bath pavilions in Świnoujście -1903. Source: archives KAWTiMP (postcard from the era)

Ryc. 4. Pawilony kąpielowe w Świnoujściu -1903r. Źródło: archiwum KAWTiMP (pocztówka z epoki)

Fig. 5. View of the "Imperial Baths" from the sea. Source: archives KAWTiMP

Ryc. 5 Widok „Cesarskich Łazien” od strony morza. Źródło: arch.: KAWTiMP

4. A WALK ALONG THE OLD PROMENADE

Even with the passing time the architecture of these baths, as created from the moment of their official start, up to the 1920s, still remains the main tourist attraction, apart from the beaches of course. A: *“facades that are rich in details, immersed in the golden rays of morning sun, allow one to feel – even today – the splendour of the more fashionable times.*

The vast villas (...) with their columns and towers, look like engraved sculptures. They are like dreams – build of wood and stone. (...) As pearls in a necklace (especially those in the three Kaiser Baths), and so the extravagant summer residences of the Berlin elites of the turn of 19th and 20th century form a row along the Europe’s longest promenade, making it a world-unique architectonic complex” [8]

The so called “resort style”, or imperial-resort architecture, eclectic structures, “seaside style”, resort architecture or the “Kaiser architecture” or even straightforward the: bath style (Bäderstil) or the “bath architecture” (Bäderarchitektur)⁶ is a specific collage of baroque forms mixed with elements of secession and neoclassicism. Apart from the dominant white of the villas in Alberg the Heringsdorf seems to be dominated by the “candy-

⁶ see :Bäderarchitektur, Hinstorff Rostock Verlag, 1st ed.,1998. [8]

maker style” that attacks us with a cacophony of colours: The Villa Hintze, located on the same promenade as Ahlbeck (Delbrückstraße) is all pink, whereas the Villa Waldesruh (also there) has the colour of red wine with green accents, and the classicist “Villa Achterherke” is pale blue.

What is typical for this “style” is its representative objective. The buildings should impress with their form and design, forming a proof of wealth of their owners. Abundance of details and ornaments is one of its characteristics, and the respective villas, pensions or hotels are loosely referring to renaissance, baroque or classicism: forming a distinct sign of the social status of their owners, the unrestrained creativity or even fairy-tale imagination of their authors, who created wooden or masonry villas with verandas or columns that support terraces sculptured in greatest possible detail.

Bay windows complete the image, and the tall towers are sticking out like in a castle. All that (in palace version) decorated with risalits and toppings.

“Balconies, bay windows, towers, balustrades, loggias framed with columns, entrance portals with pilasters, wide flights of external stairs and details – in numbers that make the heavily decorated elements fuse in eyes. (...) Not a single house resembles another one. (...) pursuant to their dreams and their – not always exquisite – tastes. The own taste became the measure for everything. One liked the antique temples with their huge columns and fronts. The other liked the Schwarzwald houses and decorated his estate with different wooden ornaments, or built it completely with wood. Some wished for a fairy-tale castles with towers and bay windows, and others settled for a miniature homely Berlin townhouse for their summer recreational needs. There was not a single taboo. (...) In this way, in just a few decades, a real collection of houses in different styles was created. The “binder” that connects it all, and fascinates the onlookers, making them delighted, is the attraction towards the splendor of their owners, and the insight in their luxurious lifestyle, which they wanted to communicate to their posterity. [7]

5. TOWARDS THE FUTURE

The town infrastructure of the Kaiser Baths that was thoroughly renovated after the GDR era, returned the former 19th century charm to the three locations, that are now a single administrative whole, and the few new buildings, and the new pier in Heringsdorf in particular, with their ostentatious structural form and restaurant at its end, only stress the unique charm of the old, carefully restored buildings.⁷ (Figs. 6-7)

Things are different in Swinemünde, which after 1945, renamed “Świnoujście” was included in the new borders of Poland.

As the sole one of the all remaining Uznam resorts, that already in 1938 had a 130 m wide beach, enlarged every year by the local sea backwater phenomenon, was subjected to the pressure of the dynamically developing, late 20th century tourist industry, becoming a specifically understood “construction site” for the new part of “resort district” DIRECTLY in the strip of the dune forest that existed there for over quarter of a century, in the area between the seashore line and the pre-war promenade.⁸ / (fig.8)

⁷ From the three piers that had their distinct place in the seaside landscape of Uznam island, only the Ahlberg pier was preserved to present date in its original form, and the reconstructed 1898 restaurant building reinforced with concrete base is the last historic monument of wooden beach architecture in the whole region. In 1891/93 the longest – 500 m long – wooden pier on the Baltic sea, the “Kaiser Wilhelm Pier” was constructed in Heringsdorf. It burnt down in 1958. The new, build between 1994 and 1995 in the place of the previous one, with its 508 m of length is (again) the longest pier in Europe. The third pier, devoid of any additional service facilities and 300 m long, was constructed in Bansin in 1994. [18]

⁸ One of the particularly original (also from the natural viewpoint) attractions of Świnoujście is its beach, stretching some ten kilometers (3.7 km in Uznam Island, and 6 km long in Wolin Island). Its depth reaches up to 130 meters (in Uznam Island) and is extended every year with sea backing. This phenomenon makes the Świnou-

Fig. 6 a Pier in Ahlbeck.. Source: [1]
Ryc.6a Moło w Ahlbeck. Źródło: [1]

Fig. 6 b. Entrance pavilion at the pier in Ahlbeck on the island of Usedom. Source: [20]
Ryc. 6b. Pawilon wejściowy na moło w Ahlbeck na wyspie Uznam © Joachim Opelka – Fotolia. Źródło: [20]

Fig. 7 a. Old pier in Herigensdorf - view around 1924. Source: [5]

Ryc. 7a. Stare moło w Herigensdorf – widok około 1924 roku. Źródło: [5]

Fig. 7 b. New pier in Herigensdorf with a shop pavilion and restaurant. Source: archives KAWTiMP

Ryc. 7b. Nowe moło w Herigensdorf z pawilonem sklepowym i restauracją. Źródło: arch.: KAWTiMP

In sharp contrast to the visions of contemporary architects the old, 19th and early 20th century “architecture of stylistic fantasies, bordering kistch in some instances, but also creating the unique charm of old resorts, even when protected by listing, vanished irrevocably from the seaside panorama. (Figs. 8,9,10)

Thanks to the Świnoujście Town Council, which on 7 May 2010 passed the **local zoning regulations for the town of Świnoujście, concerning the Seaside District of Świnoujście**^{9/10} the Świnoujście resort district, within several years of that resolution facilitated the construction of new, and completely modern developments, thus contradicting its own

jście resort in Uznam shallow, and the Baltic Sea waters the warmest on the whole Polish coastline in the summer. [12]

⁹ / RESOLUTION No. LXIX/559/2010 OF THE TOWN COUNCIL IN ŚWINOUJŚCIE /published in the Official Journal of West Pomeranian Voivodeship no. 58, Szczecin 28 June 2010, item 1146/ [19]

¹⁰ / After 14 years of efforts to develop a local zoning regulation the works were finished and passed during the 7 May seating of the Town Council. Work on the development vision for this immensely important district of Świnoujście was initiated in 1995, when the Town announced a competition for urban concept for this district. The competition was won by architect Tadeusz Jaruga. A year later his practice also won a public procurement order for the development of local zoning regulations. For various reasons this project could not be completed. It was taken over by the team of architect Małgorzata Cymbik (pictured) of Szczecin. The zoning regulations received all required references and agreements. It was submitted for public discussion thrice. There were several amendments proposed by interested parties and institutions. The regulation, in its general provisions, should form the basis for returning attractiveness of this part of town, by ordering the existing infrastructure and shaping new elements. The regulation concerns a total area of 176 hectares. [26]

traditions, and shaping a completely new seaside landscape. There are several significant achievements connected therewith... (Figs. 11, 12a, b)¹¹

Fig. 8 a. development of the spa area - the 19th and 20th centuries (occasional postcard). Source: [28]

Ryc. 8a zagospodarowanie dzielnicy uzdrowskiej - przełom XIX i XX wieku (okolicznościowa pocztówka). Źródło: [28]

Fig. 8 b. A fragment of the new promenade in Świnoujście, 2012. Source: archives KAWTiMP

Ryc. 8b Fragment nowej promenady w Świnoujściu, 2012 r. Źródło: archives KAWTiMP

Fig. 9. At the new promenade: the Radisson Blu Resort hotel. Source: [13]

Ryc. 9. Przy nowej promenadzie: hotel Radisson Blu Resort. Źródło: [13]

¹¹ Baltic Park Molo. The white pearl of Świnoujście. Comments under the article: They destroyed Zakopane, now it's time for świnoujście"; "Long time ago Świnoujście was the nicest, beautiful place. I stopped visiting it now. Since the apartment buildings stamped the beautiful shoreline and the greed of town authorities exceeded the limits of sanity, the charm of the place is gone. (...) As I see, unfortunately the blunt greed aiming at the destruction of our seaside is everywhere now. The construction nightmare in Mielno – overwhelming the beaches is another sad example of the fact that no one learns on the errors of other people in Poland, and the short-sightedness is predominant. In the reality the seaside town that opposes this sick tendency will eventually win – still, will there be such a town anymore?"; (...) those writing in their comments that the hotel invades the beach are idiots, the very picture shows that it is not the case, it's good that such a complex is built in Świnoujście, that's what we were missing, the town will be a little more lively outside the tourist season, someone writes about the dunes, he must be a moron, I don't fucking need those dunes, what are they for? Sightseeing or what? man you are probably so out of date". [2]

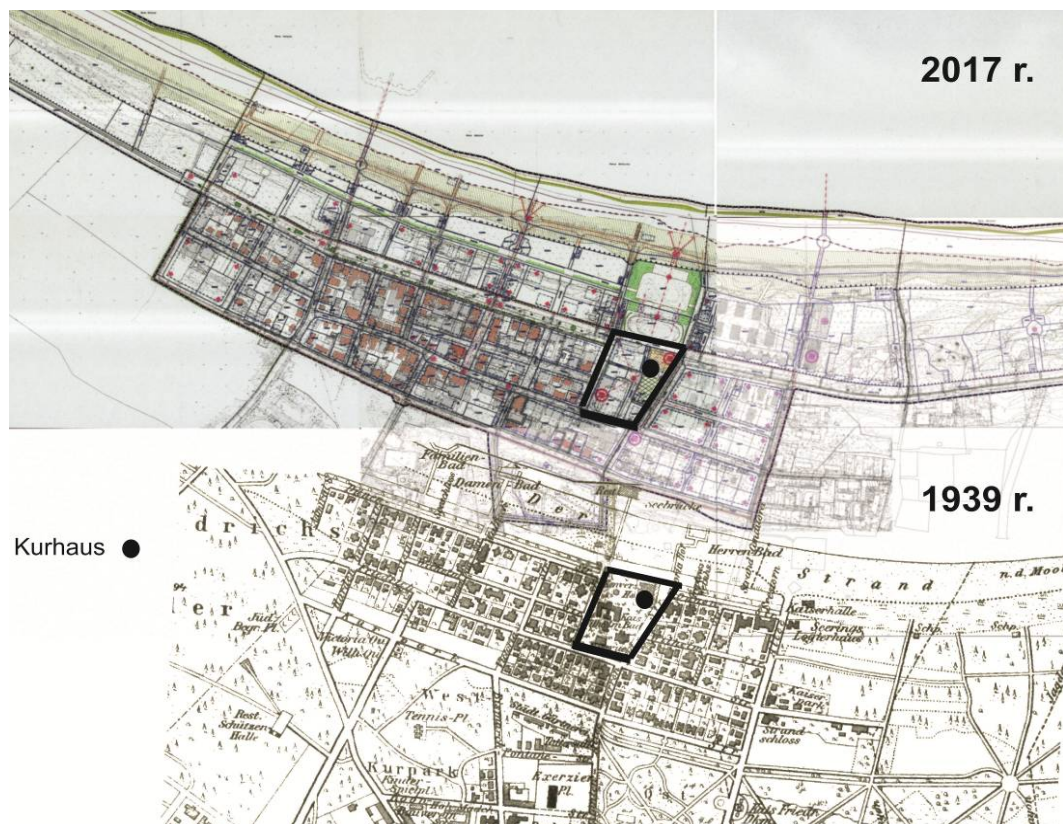

Fig. 11. Location of the Spa House in relation to the shoreline in 1939 and 2017. Source: [19] + compilation of archival plans - author's own work

Ryc. 11. Lokalizacja Domu Zdrojowego w stosunku do linii brzegowej w 1939 i 2017 roku. Źródło: [19] + kompilacja planów archiwalnych - opracowanie własne autora

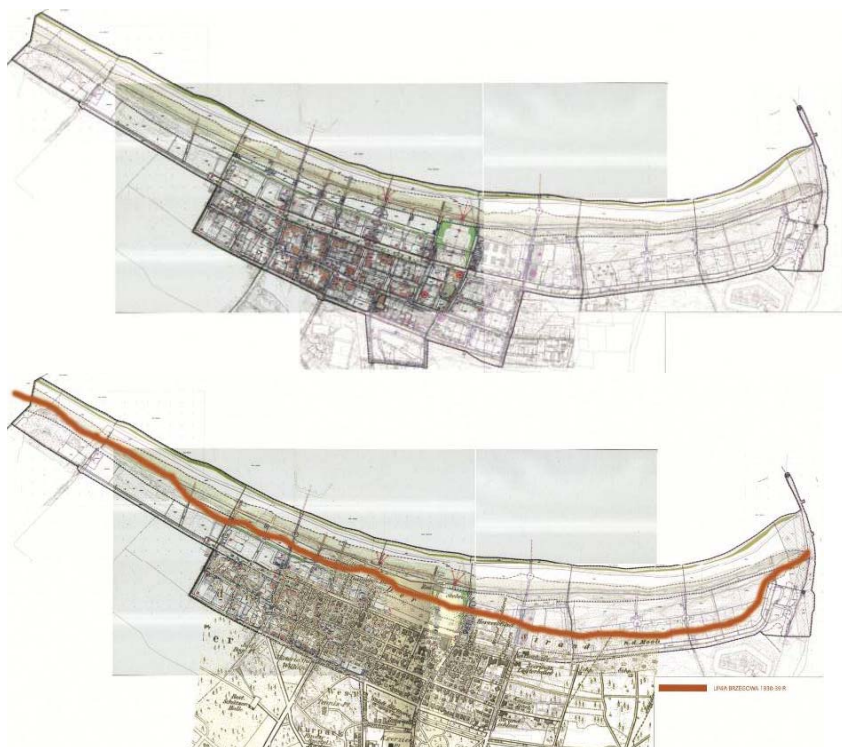

Fig. 12. Compilation of plans with the indication of the shifting of the shoreline within the limits of "Dzielnica Uzdrowskowa" in Świnoujście. Source: [19] + compilation of archival plans - author's own work

Ryc. 12. Kompilacja planów z oznaczeniem przesunięcia linii brzegowej w granicach „Dzielnicy Uzdrowskowej” w Świnoujściu. Źródło: [19] + kompilacja planów archiwalnych - opracowanie własne autora

6. CONCLUSIONS

Decisions taken during the Yalta Conference by the “Big Three” (and confirmed during the Potsdam Conference) concerning the post-war arrangement of the borders of the former Nazi Germany as well as those concerning the arrangements of the Polish eastern and western borders resulted in the following change, among others: the island of Usedom was included into the post-war territory of Poland. The city of Świnoujście, located on the eastern coast of the island, is its largest urban center. There is a port and a sanatoriums area (drawing 2). Hence, for over 50 years, the spatial connections that had existed in the seaside sanatoriums area continuously since the end of the 19th century were severed. Their former functions were severely limited for political as well as economic reasons. The fact that the entire coastal area of the island was militarised and permanent Soviet military bases were established did not guarantee the protection of the infrastructure associated with health resorts and sanatoriums that had been maintained despite the war and operated and functioned very well even at the end of World War Two, as per the old tradition.¹²

As a result of the political changes that occurred in Central Europe after 1989 and the fact that the two German states were joined into one political entity, the issue of the revitalisation of those seaside resorts on the island of Usedom became a pressing matter. For the new German authorities, it was obvious that the historical resort architecture of all the seaside sanatoriums had to be fully restored. However, in the case of the city of Świnoujście, any decisions associated with complete restoration were controversial in both the political and cultural sense.¹³ Some of the buildings were 19th century constructs. There were also ones erected at the beginning of the 20th century. As a result, there was a time when in the German part of the island intensive conservatorial efforts and works were taking place in the resort districts and elsewhere. Meanwhile, in Świnoujście, little was being done. There were some single initiatives (limited by the lack of financial resources) the aim of which was to restore the former splendour of the typical “resort architecture”. The approach was significantly different from the one prevalent in the German side. As new private investors appeared, it became very obvious that the dominant tendency was the one focused on the search for a new urbanistic-architectural “quality” for the resort area in Świnoujście – one that would stand in opposition against the old 19th century tradition. This can be exemplified by the fact that the new esplanade is being surrounded by hotels and apartment complexes that are typical for Florida or the Canary Islands (drawing 9).

This has solidified the ever-growing separation of the trend that focuses on maintaining and developing tradition (the German area) and the one that aims to create a new tradition – a new shape – for spatial structure (which is typical for the Polish side). The present-day citizens and authorities of Świnoujście have no emotional attachment to the post-German (Germanic) past, which influences the way in which the entire agglomeration develops. This is the key issue related to the integrity of the seaside resorts landscape and it can be expressed in the following question: is it feasible – and if yes, then how can it be done – to create conditions that would make it possible to maintain balance between (1) the old values that create (and identify) the cultural identity of the seaside region of the island and (2) the mental approach to the value of the heritage that can be objectively measured and is coherent for the entire region?

---

¹² The Yalta Conference: 4-11 February 1945, The Potsdam Conference: 17 July - 2 August 1945

¹³ For example, after the war there was a fire that completely destroyed Dom Zdrojowy – a prominent spa facility which had been the most characteristic building of the historical architectural style associated with resorts.

ARCHITEKTURA KRAJOBRAZU KURORTÓW NADMORSKICH NA PRZYKŁADZIE WYSPY UZNAM

1. WSTĘP

Wraz, z zapoczątkowaną we Francji, modą na turystykę nadmorską już z końcem lat 20-tych XIX wieku zaczęły powstawać także i w Królestwie Pruskim pierwsze na terenie współczesnych dziś Niemiec kurorty nadmorskie.

Trzy, bliżej nikomu nieznane, położone na Bałtyku wyspy: Wolin, Uznam i Rugia ze swymi piaszczystymi brzegami stały się dogodnym miejscem na organizowanie morskich kąpeli i wyczasów dla ówczesnych berlińskich elit.

Tak, kolejno począwszy od Świnoujścia po Zinnowitz zaczęły powstawać na Uznam w pierw prywatne domy letniskowe, a wkrótce też hotele i pensjonaty. W ten sposób dawne wioski rybackie w ciągu kolejnego półwiecza przekształciły się w luksusowe kurorty nadmorskie z pełną gamą proponowanych form wypoczynku i rekreacji z pośród których morskie kąpiele rodzinne i spacerury urządzanymi wzdłuż plaż promenadami stały się najpopularniejszą formą spędzania wolnego czasu. (fot. 1)

Znikły tradycyjne, położone w pasie nadmorskim, wioski rybackie a tradycja niegdysiejszej wiejskiej egzystencji pozostała charakterystyczną formą życia i pracy na pozostałych terenach gdzie dostęp do wody pitnej zapewniały polodowcowe jeziora, także nad Zalewem Szczecińskim.¹⁴

2. NA WYSPIE

Wyspa Uznam (niem. Usedom) leżąca pomiędzy Morzem Bałtyckim a Zalewem Szczecińskim oraz rzekami Peene od strony zachodniej i Świną od wschodu zajmuje 445 km². Z tego 72 km² (z miastem Świnoujście) od 1945 roku znajduje się po stronie polskiej. Silnie rozczłonkowana, z licznymi półwyspami, posiada wszystkie walory tak typowo nadmorskiego jak i czysto śródlądowego ekosystemu stanowiącego pozostałości pierwotnego (polodowcowego) półwyspu. (ryc. 2)

Sama wyspa nie jest duża, jest jednak bardzo zróżnicowana tak pod względem kształtu jak i walorów przyrodniczych. Jej krajobraz tworzą oprócz rozległych plaż, liczne lasy, wzgórza morenowe, jeziora, bagna i urwiska.

Materiał, z którego powstała wyspa, został przywleczony ze Skandynawii przez lądolód. Lodowcom wyspa zawdzięcza też swoje ukształtowanie – jeziora, wyspy, urwiska i wzgórza morenowe. Są tu też twory z końcowego okresu zlodowacenia – płaskie niziny i faliste wzgórza, obecnie pokryte urodzajnymi glebami. Innym czynnikiem kształtującym wyspę były wody – rzeki transportujące i osadzające materiał skalny.

Po epoce lodowcowej pozostały tu wysokie, dochodzące nawet do 70 metrów masy ziemi przepchane przez przesuwający się z północy lodowiec. Ta tzw. morena czołowa otacza 7 większych jezior. Największe - Gothensee zajmuje powierzchnie ok. 550 ha.

Wyspę porastają głównie lasy bukowe, a dookoła jezior często rosną lasy olchowe. Można tu znaleźć 5 z łącznie 14 obszarów chronionej przyrody parku krajobrazowego. Na południowym skraju tzw. „Szwajcarii Uznamskiej” znajdują się również największe mokradła. Skrajne tereny bagniska sięgają aż pod Świnoujście.

¹⁴ jedna z najstarszych wsi rybackich na terenie wyspy Uznam - Kamminke leży nad Zalewem Szczecińskim, przy polskiej granicy. Mieszkańcy osady już od XVII wieku utrzymywali się z rybołówstwa. Zamieszkiwali chaty pokryte strzechą, które można w Kamminke oglądać po dzień dzisiejszy. [15]

W ciągu wieków zabagnione tereny i rozlewiska zamykały się, a tworzące się wydmy wzdłuż wybrzeża kształtowały współczesną linię brzegową wyspy powszechnie nazywaną plażą.

Między wzgórzami i Morzem Bałtyckim wykształciło się wybrzeże klifowe o długości ok. 10 km. Całkiem inaczej rzecz ma się z północną część wyspy. Na skutek nanoszenia piasku na dużą powierzchnię lądu północna część wyspy tworzy płaski krajobraz. Na częściowo podmokłych depresjach z rozległymi wydmami rosną głównie sosny. Brzegi rzeki Peene, która oddziela wyspę od stałego lądu (po stronie Niemiec), w znacznym stopniu porastają trzciny, które stanowią miejsce lęgowe, miejsce żerowania dla wielu ryb i ptaków.

Co jednak najważniejsze - ze średnią roczną 1906 godzin słonecznych, Uznam jest najbardziej słonecznym regionem Niemiec i Polski, a także jest najbardziej słoneczną wyspą na Morzu Bałtyckim. Lato na tych terenach nie jest zbyt upalne, a zima jest stosunkowo łagodna i często pozbawiona śniegu.

Wyspa jest miejscowością turystyczną od XIX wieku. Szczególnie popularnością cieszą się nadmorskie ośrodki wypoczynkowe poczynając od Zinnowitz i „Bursztynowych Uzdrowisk” na zachodzie, po słynne „Cesarskie Łazienki” (niem. Kaiserbad) i Świnoujście na wschodzie.

Od III – VII wieku tereny wyspy były niezamieszkałe. Dopiero w VII wieku przybywają tu grupy osadników słowiańskich i zakładają osady nad zatokami obecnego Zalewu Szczecińskiego. W 1125 roku na te ziemie przybył biskup Otton z Bambergu. On też pierwszy dokumentuje nazwę „Uznam” w wersji Uznoimia. W 1128 roku „Słowianie Wielkiej Wyspy” – jak pisał Otton – przyjęli z jego rąk chrzest. Przez kolejne wieki wyspa przechodziła zmienne losy. Raz należąca do Danii, raz do Szwecji ostatecznie stała się częścią Prus i do końca II wojny światowej w całości stanowiła część Rzeszy Niemieckiej.

3. TRADYCJA I WSPÓŁCZESNOŚĆ KURORTÓW NA UZNAM¹⁵

Pierwsza ogólnodostępna dla turystów infrastruktura kąpieliskowa powstała na wyspie Uznam w 1824 roku - niejako na zapleczu istniejącego tu od 1743 portu i twierdzy Swinemünde. Szybko też, korzystając w części z dotacji rządowych, obok prywatnych willi i pensjonatów, po odkryciu źródeł solanki i borowiny w 1895 roku, powstawać zaczęły „dom zdrojowy” i lecznice, przekształcając dotychczasowy kurort w uzdrowiskową dzielnicę oddzieloną od samego miasta utworzonym w latach 1826-27 parkiem.¹⁶

Kilka kilometrów na zachód od Świnoujścia kolejno powstawać zaczęły ekskluzywne, przeznaczone głównie dla elity niemieckiej, kąpieliska w Albek, Heringsdorf. i Benzin a dalej - na zachodnio-północnym krańcu wyspy - w Zinnowitz.

Kolejno, prawo do przyjmowania gości chętnych do korzystania z kąpeli morskich, otrzymały: Zimnowitz (1851r), Heringsdorf i Ahlbeck (1852r) oraz pobliski Bansin (1897r).

Los sprawił że szczególna rola i znaczenie przypadło trzem z nich. Heringsdorf, Ahlbeck i Bansin dostąpiwszy zaszczytu letnich pobytów rodziny cesarskiej zyskały miano „Cesarskich Łazienek” („niem Kaiserbäder) – stając się tym samym oczekiwanym miejscem pobytu i plażowania berlińskiej arystokracji, artystycznej sosjety i licznych przedstawicieli nie-

¹⁵ Rzecznik kurort został zapożyczony w drugiej połowie XIX w. od niemieckiego „kurort” – „zdrojowisko”, „kąpielisko” złożonego z Kur 'kuracja' i Ort 'miejsce; miejscowość'; po I wojnie światowej i odzyskaniu niepodległości miejsce tego germanizmu zająć miał nowo utworzony rodzimy rzeczownik uzdrowisko, ale pomimo krytycznej oceny językoznawców przetrwał w języku polskim, jako określenie popularnej miejscowości wypoczynkowej. [27]

¹⁶ /Park Zdrojowy – założony w latach 1826 - 27 projektu architekt Peter Josepha Lenné zajmuje, o powierzchni 40 ha. Rosną w nim rzadkie okazy drzew śródziemnomorskich porośle wiciokrzewem pomorskim.

mieckiej burżuazji. Połączone ze Świnoujściem najdłuższą w Europie promenadą stworzyły na przełomie XIX i XX wieku unikalny zespół krajobrazowy.^{17/}

Za ciągnącego się nieprzerwanie pasa wydm pomiędzy dawniej gęsto rosnącym tu lasem sosnowym wylaniały się kolejno stawiane, zamykając horyzont, prywatne domy i pensjonaty. W pierwszym planie linie brzegową przecinały ostro wbijające się w morze mola spacerowe i przebiegające przez morze oddzielnie dla kobiet i mężczyzn (ryc. 4) oraz przebiegające rodzinne, które zastąpiły wcześniej używane do tych celów „wozy kąpielowe” (ryc. 3). Budowane tu budynki o sobie tylko właściwej architekturze od wydm i rozłożystej, drobnopiaszczystej plaży oddzielała droga a – z czasem – porośnięta drzewami wydma tworzyła właściwe zamknięcie widokowe czyniąc pozór przywróconego naturze morskiego wybrzeża (ryc. 5).

4. SPACERKIEM PO STAREJ PROMENADZIE

Mimo upływu czasu nadal architektura tych kąpielisk jaka powstała na ich terenie od momentu ich oficjalnego uruchomienia aż po lata 20-te XX wieku pozostaje ich główną, poza rozległymi plażami, turystyczną atrakcją. A: *„bogato ozdobione fasady, zanurzone w złotym świetle promieni porannego słońca, pozwalają odczuć również dzisiaj splendor niegdyś bardziej wytwornych czasów.*

Okazałe wille (...) z ich kolumnami oraz wieżyczkami, wyglądają jak wyczelowane rzeźby. Są jak marzenia – wybudowane z drewna i kamieni.(...) Tak jak perły w naszyjniku (szczególnie te zlokalizowane w trzech Uzdrowiskach Cesarskich), tak ekstrawaganckie letnie rezydencje berlińskiej elity z przełomu XIX i XX wieku tworzą szpaler wzdłuż najdłuższej promenady Europy i czynią ją jedynym w swoim rodzaju zespołem architektonicznym na skalę światową.” [8]

Nazywana „stylem uzdrowskim”, architekturą imperialno-uzdrowską, zabudową eklektyczną, „stylem nadmorskim”, architekturą uzdrowską bądź „kajzerowską”, czy wręcz: stylem kąpieliskowym (Bäderstil) czy też „architekturą kąpielową” (Bäderarchitektur)¹⁸ stanowi swoisty kolaż form barokowych przemieszanych z elementami secesji i neoklasycyzmu. Obok dominującej bieli willowych domów stojących w Ahlberg, w Heringsdorf zdaje się dominować „styl cukierka” epatujący kakofonią barw: Willa Hintze usytuowana przy tej samej co w Ahlbeck promenadzie (Delbrückstraße) jest całkowicie różowa, gdy Willa Waldesruh (również tam) ma kolor czerwonego winna z akcentami w kolorze zieleni, a klasycystyczna w formie „Willa Achterkerke” – w kolorze jasnoniebieskim.

Typowe dla tego „stylu” jest dążenie do reprezentacji: Budynki powinny swą formą i wystrojem wewnątrz imponować, świadcząc tym samym o bogactwie ich właścicieli. Cechują go przepych ornamentyki ,a poszczególne wille, pensjonaty czy hotele nawiązują w sposób swobodny do renesansu, baroku czy klasycyzmu: stanowiąc widomy znak statusu społecznego swego właściciela, niczym nie skrępowanej swobody twórczej i wręcz baśniowej wyobraźni ich autorów tworzących drewniane lub murowane wille z cyzelowanymi jak koronki werandami lub kolumnami podtrzymującymi tarasy.

Uzupełnieniem stają się wykusze, a strzeliste wieżyczki sterczą niby zamkowe baszty. Wszystko to (w wersji pałacowej) zdobione ryzalitami i zwieńczeniami.

Balkony, wykusze, wieżyczki, balustrady, loggie oprawione kolumnami, portale wejściowe otoczone pilastrami, szerokie schody zewnętrzne oraz sztukateria – w takich ilościach, że

¹⁷ Trasa spacerowa łącząca na przełomie XIX i XX wieku tzw. Cesarskie Uzdrowiska, poczynając od ujścia Świny aż po Bansin, miała długość 16 km i była uważana za najdłuższą „Kurpromenadę” w Europie. Ciąg spacerowy pomiędzy Ahlberg i Swinemünde został przerwany już przed II wojną, kiedy w kilku jego punktach powstały kompleksy baterii nadbrzeżnych i innych, tajnych obiektów wojskowych. Od 2008 r. jest ponownie dostępna dla turystów na całej długości. [3]

¹⁸ por.: Bäderarchitektur, Hinstorff Rostock Verlag, wydanie 1,1998 [8]

mocno udekorowane elementy ozdobne zaczynają zlewać się przed oczami.(...) Żaden dom nie jest podobny do drugiego.(...) swoich marzeń według swojego -nie zawsze - wyszukanego gustu. Miarą wszechrzeczy był własny gust. Jednemu podobały się antyczne świątynie z ich potężnymi kolumnami oraz frontonami. Inny uwielbiał domy ze Schwarzwaldu. Z tego powodu ktoś ozdobił swoją posiadłość różnymi ornamentami z drewna lub od razu wybudował ją całą z drewna. Niektórzy życzyli sobie bajkowy zamek z wieżyczkami i wykuszami, a niektórym jako rezydencja na letnie orzeźwienie wystarczył przytulny berliński dom w miniaturze. Nie było żadnych tabu. (...)W ten sposób w ciągu zaledwie kilku dziesięcioleci powstała prawdziwa zbieranina domów w przeróżnych stylach. Jedynym „spinaczem”, który wszystkie łączy i do dziś fascynuje przechadzających się i doprowadza ich do rozkoszy, pozostaje pociąg do przepychu ich właścicieli oraz wgląd w ich luksusowy styl życia, który w ten sposób pragnęli pokazać za własnego życia i dla potomnych.” [7]

5. KU PRZYSZŁOŚCI

Gruntownie odnowiona po czasach istnienia NRD infrastruktura miejska „Cesarkich Łazien” przywróciła tym trzem, aktualnie już administracyjnie funkcjonujących, jako jedna miejscowość kąpieliskom, dawny XIX-wieczny urok a nieliczne nowo stawiane tu budowle, w tym szczególnie nowe molo w Herigensdorf z pretensjonalną strukturalną formą znajdującą się na jego końcu restauracją jedynie podkreślą szczególną urokliwość starej, z pietyzmem odnowionej w nich zabudowy¹⁹ (ryc. 6-7). Inaczej rzecz ma się w Swinemünde, które po 1945 roku, pod nazwą Świnoujście, znalazło się w nowych granicach Polski.

Jako jedyny z wszystkich pozostałych kurortów znajdujących się na wyspie Uznam miejscowości, posiadający już w 1938 roku szeroką na 130 m plażę powiększającą się co roku dzięki występującej tu cofce morskiej znalazły się pod presją dynamicznie rozwijającego się pod koniec XX wieku turystycznego biznesu stał się swoiście pojmany „placem zabudowy” nowej części „dzielnicy uzdrowiskowej” WPROST w pasie istniejącego już od ćwierćwiecza lasu wydumowego, na terenie pomiędzy linią brzegu morskiego a przedwojenną promenadą.²⁰ (ryc. 8)

W kontraście do wizji współczesnych architektów stara, ta z XIX i z początku XX wieku „architektura stylistycznych fantazji, pozostającej nierzadko na granicy kiczu, ale też stanowiąca o niepowtarzalnym uroku dawnych kurortów, mimo że objęta ochroną konserwatorską, znikła z panoramy morskiej miasta bezpowrotnie.(ryc. 8, 9, 10)

Dzięki zatwierdzeniu przez Rade Miasta Świnoujście w dniu 7 maja 2010 roku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Świnoujście, obejmującego obszar Dzielnicy Nadmorskiej Świnoujścia [19]²¹ świnoujska dzielnica uzdrowiskowa zyska-

¹⁹ / Z pośród trzech wyraziście wpisujących się w krajobraz nadmorski wyspy Uznam trzech mul jedynie molo w Ahlberg zachowało się do naszych czasów w oryginalnej formie ,a zrekonstruowany i wzmocniony betonową podstawą budynek restauracji (datowany na 1898 rok) jest ostatnim zabytkiem drewnianej architektury plażowej w regionie. Z kolei w Heringsdorf w latach 1891/93 zbudowano -liczące 500 m - najdłuższe drewniane molo nad Bałtykiem nazwane „Molem Cesarza Wilhelma”. W 1958 roku spłonęło. Nowe, w miejsce zniszczonego powstałe w lach 1994-95 o długości 508 m. jest (znów) najdłuższy molo w Europie. Trzecie, bez dodatkowych obiektów usługowych o długości 300 m powstało w Bansin w 1994, [18]

²⁰ Jedną ze szczególnie oryginalnych (także przyrodniczo) atrakcji Świnoujścia jest plaża, która ciągnie się na przestrzeni dziesięciu kilometrów (3,7 km na wyspie Uznam oraz 6 km na wyspie Wolin). Miejscami jej szerokość (na Uznam) dochodzi do 130 metrów i co roku powiększa się wskutek cofania się morza . Dzięki temu zjawisku świnoujskie kąpielisko na Uznam sjest płytkie, a latem wody Bałtyku w tym rejonie są najcieplejsze na polskim wybrzeżu. [12]

²¹ Po 14 latach wysiłków nad zaprojektowaniem miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, plan został zakończony i uchwalony na posiedzeniu Rady Miasta w dniu 7 maja br. Prace nad wizją zagospodarowania tej tak ważnej dla Świnoujścia części miasta rozpoczęły się w 1995 r., kiedy to Miasto ogłosiło konkurs na koncepcję urbanistyczną tej dzielnicy. Wygrał go architekt Tadeusz Jurga. Jego pracownia, rok później wygrała przetarg na wykonawcę planu zagospodarowania przestrzennego. Z różnych względów projektu tego nie ukoń-

ła w ciągu kolejnych lat nową i całkowicie współczesną zabudowę stając tym samym w kontrze do własnej tradycji, kształtując zupełnie nowy krajobraz nadmorski. Są już tego znaczące osiągnięcia... (ryc.11, 12a,b)²²

6. WNIOSKI

Konsekwencją podjętych na konferencji „Wielkiej Trójki” w Jalcie decyzji dotyczących zarówno zmian powojennych granic dawnej Rzeszy Niemieckiej jak i zmian zarówno wschodnich jak i zachodnich granic Polski, potwierdzonych na konferencji w Poczdamie, stało się (m.in.) włączenie w granice powojennego terytorium państwa polskiego położonego na wschodnim krańcu wyspy Uznam największego ośrodka miejskiego jakim było Świnoujście wraz ze swym portem morskim i uzdrowiskiem (ryc. 2). Tym samym na przeszło 50 lat istniejące nieprzerwanie od końca XIX wieku związki przestrzenne w pasie uzdrowisk nadmorskich wyspy zostały całkowicie przerwane a dawne ich funkcje silnie ograniczone zarówno ze względów politycznych jak i ekonomicznych. Faktyczne zmilitaryzowanie całego wybrzeża wyspy wraz z lokalizacją stałych baz wojsk sowieckich nie tylko nie gwarantowało zabezpieczenia ,zachowanej pomimo działań wojennych, istniejącej i funkcjonującej jeszcze do końca II wojny światowej infrastruktury wypoczynkowej zgodnie z utrwaloną tradycją.²³

W efekcie zmian politycznych jakie zaszły w Środkowej Europie po 1989 roku, wraz z połączeniem obu państw niemieckich w jeden spójny organizm państwowy, sprawa rewitalizacji kurortów nadmorskich położonych na wyspie Uznam stała się pilną potrzebą chwili. Jeżeli jednak dla nowych lokalnych władz niemieckich oczywistym była pełna odnowa historycznej zabudowy uzdrowskiej we wszystkich kurortach pasa nadmorskiego to w przypadku Świnoujścia ewentualne decyzje o pełnej odnowie, w części jeszcze zachowanej XIX-to wiecznej i datowanej na początek XX wieku, zabudowy budziły zarówno kontrowersje natury tak politycznej jak i kulturowej.²⁴ Skutkiem tego, gdy po stronie niemieckiej części wyspy trwały intensywne prace konserwatorskie na terenie zarówno dzielnicy uzdrowskiej jak i poza nią, w Świnoujściu jedynie sporadycznie i ze znacznym ograniczeniem środków finansowych realizowano prace mające na celu przywrócenie dawnej świetności specyficznej „architektury kurortowej”. Wręcz odwrotnie. Wraz z pojawieniem się nowych prywatnych inwestorów wyraźnym stało się dążenie do poszukiwania nowej „jakości” urbanistyczno-architektonicznej świnoujskiego uzdrowska wprost w opozycji do jego XIX-to wiecznej tradycji, czego wymowną ilustracją mogą być kolejno przy nowo wytyczonej promenadzie wznoszone hotele i apartamentowce rodem z Florydy czy Wysp Kanaryjskich (ryc. 9).

---

czono. Dalsze prace nad projektem przejął zespół architekt Małgorzaty Cymbik ze Szczecina. Plan w tej wersji uzyskał wszelkie wymagane opinie i uzgodnienie. Trzykrotnie wykładany był do publicznego wglądu. W związku z tym wniesiono do niego kilka poprawek zgłoszonych przez zainteresowane osoby i instytucje. Plan w ogólnym swoim założeniu ma być podstawą do przywrócenia tej części miasta atrakcyjności poprzez porządkowania istniejącej infrastruktury i kształtowanie nowych elementów .Swoim zasięgiem obejmuje teren wielkości 176 ha. [26]

²² Baltic Park Molo. Biała perła Świnoujścia. Komentarze pod artykułem: *Zniszczą najcenniejszy obszar w którym zachowały się resztki przyrody. Nie będzie tam po co przyjeżdżać.; Zniszczyli Zakopane, teraz czas na Świnoujście;* „Kiedyś Świnoujście było przemiłym pięknym miejscem. dzisiaj już przestałem tam jeździć. Od kiedy blokowiska opanowały piękny pas nadbrzeżny a chciwość władz miasta przekroczyła granice rozsądku urok miejsca zniknął.(...) Niestety widzę tę tępa chciwość zmierzająca do zniszczenia naszego wybrzeża już wszędzie. koszmar budowany w Mielnie - przytłaczający plażę to kolejny smutny przykład, że w Polsce nikt nie uczy się na cudzych błędach a krótkowzroczna chciwość jest dominująca. W rzeczywistości wygra to miasto nadmorskie które oprze się tej chorej tendencji - tylko czy takie miasto/miasteczko się znajdzie?” piszący komentarze że hotel wchodzi na plażę są idiotami, na tym właśnie na zdjęciu jest pokazane że tak nie jest, dobrze że wreszcie powstaje taki kompleks w Świnoujściu, właśnie czegoś takiego tam brakowało, miasto trochę się rozrusza poza sezonem...” [2]

²³ Konferencja w Jalcie:4-11 luty 1945 rok, Konferencja w Poczdamie:17 lipiec-2 sierpień 1945 rok

²⁴ Charakterystycznym przykładem może tu być już po zakończeniu działań wojennych pożar i całkowite zniszczenie najbardziej charakterystycznego dla historycznej zabudowy uzdrowskiej Domu Zdrojowego.

Ów stan już w chwili obecnej utrwalił postępujący rozdział pomiędzy kontynuacją tradycji (po stronie niemieckiej wyspy) i tworzeniem nowej (w swym kształcie) struktury przestrzennej – po stronie polskiej. Odczuwalny brak emocjonalnego związku tak obecnych mieszkańców jak i władz samorządowych w istotny sposób wpływa na charakter rozwoju całej aglomeracji miejskiej z ponemiecką (germańską) przeszłością. Stanowi to kluczowy problem integralności krajobrazu kurortów zawierający się w pytaniu: czy i jak stworzyć warunki dla zachowania równowagę pomiędzy wartościami zastalymi budującymi (i utożsamiającymi) tożsamość kulturową pobrzeża bałtyckiego wyspy a mentalnym stosunkiem do obiektywnie mierzalnej wartości dziedzictwa przeszłości, spójnego dla całego regionu.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Ahlbeck http://www.wild-east.de/meckpom/usedom/typo3_4/ferienvermietung_schueler.0.html
- [2] Baltic Park Molo http://www.bryla.pl/bryla/1,85301,13932085,Baltic_Park_Molo__Biala_perla_Swinoujscia.html, dostęp/access 2017-12-05.
- [3] CESARSKIE KĄPIELISKO I KSIĄŻĘCE ŁOWISKO <http://www.balticbike.pl/pl/content/cesarskie-kapielisko-i-ksiazecze-lowisko>, dostęp/access 2017-10-15.
- [4] DIE OSTSEE-INSEL USEDOM <https://www.das-ahlbeck.de/de/insel-usedom/>, dostęp/access 2017-08-07.
- [5] Flanieren übers Meer: Seebrücke Heringsdorf <http://www.ndr.de/kultur/geschichte/chronologie/Flanieren-uebers-Meer-Seebruecke-Heringsdorf,heringsdorf104.html>, dostęp/access 2017-06-09.
- [6] Inspiracje: Bal W.: "Specyfika krajobrazu kulturowego kurortów nadmorskich", t.I, wyd. HOGBEN -Szczecin 2007r.
- [7] Kaiser bader_pl.kaiserbaeder-auf-usedom.de/architektura/, dostęp/access 2017-08-03
- [8] Murator. Baltic Park Molo http://www.muratorplus.pl/inwestycje/inwestycje-komercyjne/baltic-park-molo-nowa-inwestycja-spolki-zdrojowa-invest-na-wybrzezu_78712.html?id_photo=60089&id_block=104405&page=0&c=1#fotogaleria_104405, dostęp/access 2017-12-05.
- [9] Ostseebad Zinnowitz auf der Insel Usedom <http://www.zinnowitz.de/>, dostęp/access 2017-12-05.
- [10] OSTSEEURLAUB AUF DER SONNENINSEL USEDOM www.usedom.de, dostęp/access 2017-10-05.
- [11] Park krajobrazowy Wyspa Usedom (Uznam) — zielona wyspa na morzu <http://www.germany.travel/pl/rozrywka-wypoczynek/naturalne-krajobrazy/parki-przyrodnicze/park-krajobrazowy-wyspa-usedom-uznam.html>, dostęp/access 2017-12-05
- [12] Pomorze Zachodnie <http://eregion.wzp.pl/powiaty/swinoujscie>
- [13] Radisson Blu Resort. <http://www.eswinoujscie.pl/2017/05/12/radisson-blu-resort-swinoujscie-foto/>, dostęp/access 2017-11-09
- [14] Świnoujście <http://www.xn--winoujscie-u1bg.net.pl/index.php?tekst=10>, dostęp/access 2017-7-05
- [15] Świnoujście kraina 44 wysp <http://www.swinoujscie.pl/pl/contents/content/348/1542>, dostęp/access 2017-12-05
- [16] Tak będzie wyglądał Baltic Park Fort <https://www.swinoujskie.info/2016/09/19/tak-bedzie-wygladal-baltic-park-fort-inwestor-pozostawi-dwa-schrony/>, dostęp/access 2017-11-05.
- [17] Teksty pisane: Piskorski Cz.: Świnoujście i okolice. Sport i turystyka. Warszawa 1985,
- [18] Turystyka polskie wybrzeże <http://podrozepolskiemorzekompendiumwiedzy.blogspot.com/2013/04/>, dostęp/access 2017-11-05.
- [19] UCHWAŁA NR LXIX/559/2010 RADY MIASTA ŚWINOUJŚCIE /publikacja w Dzienniku Urzędowym Woj.Zachodniopomorskiego nr.58 ,Szczecin 28 czerwca 2010r.,poz.1146/
- [20] Usedom - die Sonneninsel <http://www.ostsee-ortschaften.de/usedom.php>, dostęp/access 2017-11-03.
- [21] Usedom Wikipedia. Die freie Enzyklopädie https://de.wikipedia.org/wiki/Usedom_, dostęp/access 2017-11-03.

- [22] Weber H. Świnoujście http://swinemuende-swinoujscie.com/das_inferno.htm, dostęp/access 2017-12-05.
- [23] Wikimedia Commons. Category:Usedom <https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Usedom?uselang=de>, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Karte_der_Bahnstrecke_Wolgast%E2%80%93Herin_gsdorf%E2%80%93Ducherow.png, dostęp/access 2017-12-05.
- [24] wikipedia. wolna encyklopedia <https://pl.wikipedia.org/wiki/Uznam>, dostęp/access 2017-12-05
- [25] Wolna encyklopedia Świnoujście <https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awinouj%C5%9Bcie>, dostęp/access 2017-12-05.
- [26] Wreszcie mamy plan zagospodarowania <http://www.wyspiarzniebieski.pl/aktualnosci/2715,1,wreszcie-mamy-plan-zagospodarowania.html>, dostęp/access 2017-11-03.
- [27] Wyrwas K. *Kurort czy resort?* http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl/artykuly/Kurort_czy_resort.pdf, dostęp/access 2017-11-03.
- [28] Verlag - Igel Usedom <https://www.igel-usedom.de/rund-ums-baden/badereise.html>, dostęp/access 2017-11-03.

AUTHOR'S NOTE

Professor Adam Szymski has written about 90 academic papers. He is the author and co-author of a number of seminal monographs that broaden the knowledge related to the field of the history of 20th century architecture. The most prominent works include: A. Szymski: "Powstanie i rozwój architektury współczesnej" pt. 1 (form aesthetics in contemporary architecture), pt. 2 (the form in historical development), and pt. 3 (the most influential figures in 20th century architecture, vol. 1 and 2) published by Pol. Szcz. 1975-1979, 1981, and „ROZWÓJ WSPÓŁCZESNEJ MYŚLI ARCHITEKTONICZNEJ”, published by PWN-WARSZAWA –1985 (co-authored with S. Latour). He is the academic editor and the co-author of the 4-volume series dedicated to German and Polish 20th century architecture in Western Pomerania from 1928 to 2001. He is also the academic editor and co-author of the first Polish monograph dedicated to the complete description of the characteristic cultural features of villages in the Pomeranian region, from the first traces of Slavic settlements to the contemporary era: "Wieś pomorska wczoraj i dziś" (published by Walkowska-Szczecin, 2006).

O AUTORZE

Autor ok.90 artykułów naukowych, autor i współautor szeregu znaczących dla poszerzenia wiedzy o historii architektury XX wieku monografii, w tym szczególnie: A. Szymski: "Powstanie i rozwój architektury współczesnej" cz.1 (estetyka formy w architekturze współczesnej), cz.2 (forma w historycznym rozwoju) i cz. 3 (wybitne indywidualności architektury XX wieku (t.1i2)., wyd. ucz.Pol.Szcz.1975-1979.,1981.,„ROZWÓJ WSPÓŁCZESNEJ MYŚLI ARCHITEKTONICZNEJ”., PWN-WARSZAWA –1985R. (współautor: S. Latour) oraz redaktor naukowy i współautor czterotomowej serii wydawniczej dotyczącej niemieckiej i polskiej architektury XX wieku na obszarze regionu Pomorza Zachodniego w latach 1928 do 2001. Redaktor naukowy i współautor pierwszej polskojęzycznej monografii poświęconej syntetycznemu opisowi cech tradycji kulturowych wsi pomorskiej od śladów pierwszego osadnictwa słowiańskiego po czasy współczesne pt: "Wieś pomorska wczoraj i dziś" (wyd. Walkowska - Szczecin, 2006).

Contact | Kontakt: adamszymski@poczta.onet.pl